

Олександра В. Фарат, Наталія С. Питуляк
**ОЦІНЮВАННЯ ФАКТОРІВ ВПЛИВУ НА ФОРМУВАННЯ
ТА РОЗВИТОК КЛАСТЕРІВ**

У статті охарактеризовано фактори впливу на формування та розвиток кластерів, надано авторські рекомендації щодо оцінювання їх впливу на формування та розвиток кластерів. З урахуванням успішної практики Фінляндії запропоновано алгоритм дослідження факторів впливу на формування та розвиток кластерів, який дозволяє чітко окреслити найбільш чутливі сфери роботи кластера в мінливих умовах макросередовища.

Ключові слова: кластер; інноваційний розвиток; фактор впливу; макросередовище.

Рис. 1. Літ. 11.

Александра В. Фарат, Наталія С. Питуляк
**ОЦЕНКА ФАКТОРОВ ВЛИЯНИЯ НА ФОРМИРОВАНИЕ
И РАЗВИТИЕ КЛАСТЕРОВ**

В статье охарактеризованы факторы влияния на формирование и развитие кластеров, представлены авторские рекомендации по оценке их влияния на формирование и развитие кластеров. С учетом успешной практики Финляндии предложен алгоритм исследования факторов влияния на формирование и развитие кластеров, который позволяет четко очертить самые чувствительные сферы деятельности кластера в меняющихся условиях макросреды.

Ключевые слова: кластер; инновационное развитие; фактор влияния; макросреда.

Oleksandra V. Farat¹, Nataliya S. Pytulyak²
**EVALUATION OF FACTORS AFFECTING FORMATION
AND DEVELOPMENT OF CLUSTERS**

The article describes the factors of influence on formation and development of cluster associations of enterprises in Ukraine. Authors' recommendations are provided on the evaluation of factors influencing formation and development of clusters. Based on Finnish experience, the authors offer an algorithm for studying the factors affecting formation and development of clusters, which allows clearly define the most sensitive sectors of a cluster in a changing macroenvironment.

Keywords: cluster; innovative development; impact factor; macroenvironment.

Постановка проблеми. Кластерна парадигма в Україні є відносно новим напрямом розвитку, який більшою мірою характеризується самостійними підприємницькими ініціативами, а не чітко окресленою економічною доктриною. З формуванням в Україні нового соціально-економічного імперативу економічного розвитку необхідно окреслити не лише завдання, які потрібно реалізувати в стратегічній перспективі та пов'язані з ними ресурси, а й визначити методичні підходи до оцінювання можливостей досягнення встановлених цілей на всіх ланках реструктуризації соціально-економічних відносин.

Аналіз останніх публікацій. Вплив стрімкого розвитку глобалізації на усі сфери суспільного життя дає поштовх до нового динамізму розвитку економічних відносин, які своєю чергою породжують нові як формальні, так і неформальні фактори впливу на господарську діяльність підприємств, в т.ч. кластерів.

¹ National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

² National University "Lviv Polytechnics", Ukraine.

Чимало дослідників вивчають фактори впливу на розвиток кластерів та підходи до їх оцінювання. Серед них: О.Ю. Бобровська [2], В.М. Нижник [4], М. Портер [6], В.В. Толкованов [7] та ін.

Мета дослідження – надання авторських рекомендацій щодо оцінювання факторів впливу на формування та розвиток кластерів в Україні.

Основні результати дослідження. Багатоаспектність кластерних відносин є причиною різноманітності чинників, які впливають на розвиток кластерів. У цьому контексті заслуговує на увагу фінський досвід.

В 1990-х рр. в Фінляндії Дослідницьким інститутом фінської економіки (ETLA) було ініційовано та проведено масштабне дослідження, за результатами якого було опубліковано звіт під назвою «Advantage Finland – The Future of Finnish Industries». Звіт містив оцінку перспектив підвищення конкурентоспроможності фінських кластерів. Дане дослідження здійснювалось за таким алгоритмом:

1. Аналізувались найбільш перспективні галузі, за критерієм наявних у них показників притоку іноземних інвестицій та стійкості експорту, яким в даному аналізі відводилась роль індикаторів конкурентних переваг у даних галузях.

2. За результатами проведеного аналізу сформовано т.зв. «кластерні каркаси» – переліки великих груп галузей, що являє собою авангард конкурсних напрямів.

3. На базі одержаних «кластерних каркасів» сформовано кластерну карту.

4. Використовуючи метод аналізу таблиць «витрати-випуск» ідентифіковано такі кластери: кольорової металургії, лісового господарства, екології, енергетики, телекомунікацій, хімії, охорони здоров'я, транспорту, продовольства, будівництва.

За результатами дослідження було сформовано 9 кластерів, внаслідок чого економіка Фінляндії переорієнтувалась з підтримки повільно зростаючих базових галузей народного господарства на розвиток на базі високих технологій [3].

Для аналізу можливостей створення нових або ж реформування вже існуючих учасників діючих кластерних об'єднаннях підприємств, з урахуванням успішної практики Фінляндії, **нами пропонується** такий алгоритм створення кластерних об'єднань:

1. Аналіз актуальних державних програм законодавчих ініціатив щодо розвитку окремих секторів економіки з точки зору пропонування пільг та складності механізмів реалізації поставлених завдань.

2. Дослідження наявності необхідних інфраструктурних об'єктів (інтелектуальних центрів, постачальників, виробників та збутових організацій), перевірка на оптимальність їх розташування з точки зору витрат транспортування (шляхом побудови та розв'язання транспортної задачі, скорочення ланцюгів поставок тощо) в сформованих каналах взаємодії.

3. Дослідження внутрішнього середовища потенційних підприємств учасників та вагомості впливу на них факторів зовнішнього середовища, зокрема, шляхом Space-аналізу та SWOT-аналізу.

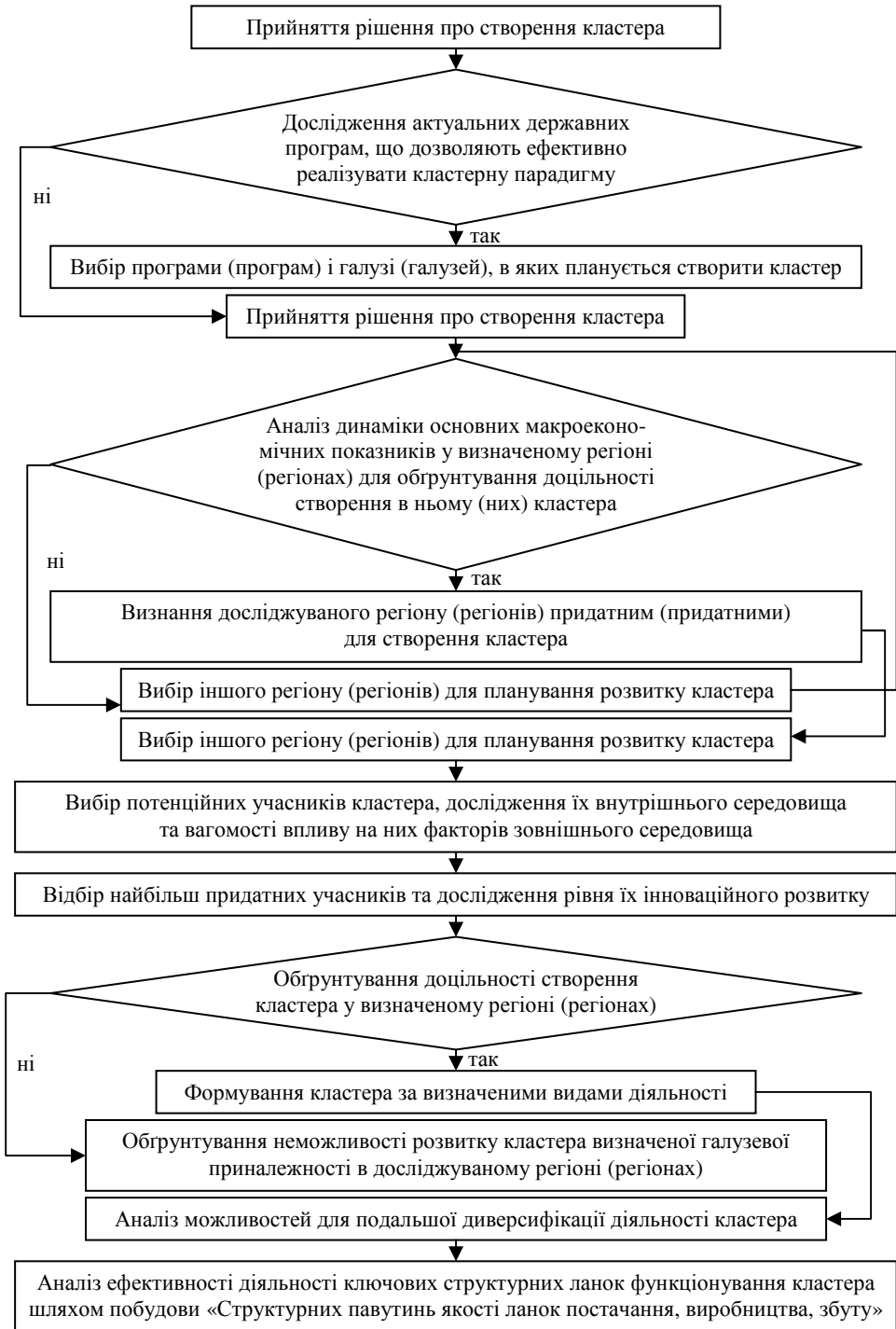

Рис. 1. Алгоритм створення кластерних об'єднань, авторська розробка

4. Дослідження рівня інноваційного розвитку потенційних учасників кластеру.

5. Формування кластеру згідно визначених видів діяльності.

6. Аналіз можливостей для подальшої диверсифікації діяльності кластера, тобто визначення найбільш імовірних сценаріїв стратегічного розвитку з урахуванням актуальних тенденцій ринку та бажаних характеристик продукції для споживачів.

7. Аналіз ефективності діяльності ключових структурних ланок функціонування кластера (постачання, виробництво, збут) за визначеними критеріями шляхом побудови «Структурних павутинь якості ланки» з метою визначення найменш інноваційно розвинутих та конкурентоспроможних учасників кластера (рис. 1).

«Структурна павутина якості ланки» – це графічне зображення показників ефективності роботи окремих ланок функціонування кластера за принципом побудови багатокутника конкурентоспроможності. Для оцінювання рівня якості роботи кластеру необхідно аналізувати три такі павутині, зокрема, для ланки постачання, виробництва та збуту.

Для прикладу, для ланки збуту проводиться відкладення на вісях досліджених показників для окремого об'єкта ланки кінцевих показників ефективності роботи окремого об'єкта за такими показниками як: фонд оплати праці збутового персоналу, обсяг збуту, середні товарні запаси, коефіцієнт інтенсивності оборотності товарних запасів, частка нереалізованої продукції у вартості товарної маси, обсяг збуту та прибуток від реалізації в розрахунку на 1 м² збутової площі підприємства, обсяг збуту та прибуток від реалізації в розрахунку на 1 збутового працівника тощо.

Відповідно, шляхом накладення багатокутників по кожному підприємству визначеної ланки на спільну вісь можна визначити лідируючі та аутсайдерські позиції кожного з об'єктів, що в подальшому виступатимуть складовими стратегічних планів розвитку такого об'єднання.

Висновки. В динамічних умовах розвитку сучасного суспільства господарюючі суб'єкти піддаються впливу низки факторів, як інституційного, так і ринкового характеру, що безпосередньо відображається на можливостях їх стратегічного розвитку та адаптації до актуальних трендів функціонування бізнесу.

Запропонований алгоритм дослідження факторів впливу на формування та розвиток кластерів відрізняється від інших методик подібних досліджень тим, що поряд з дослідженням факторів впливу пропонується здійснювати диференційоване оцінювання кінцевих результатів ефективності їх роботи у відповідності із сферами господарської діяльності (постачання, виробництво, збут). Такий підхід дозволяє чітко окреслити найбільші чутливі сфери роботи кластера в мінливих умовах макросередовища, що є особливо актуальним для України в умовах економічної (падіння доходів населення, девальвація гривні, спад промислового виробництва) та військово-політичної кризи (за посилення залежності держави від зовнішніх фінансових донорів).

Перспективами подальших досліджень в розрізі даної проблеми є вивчення практичної можливості використання запропонованого алгоритму в дослід-

женні факторів впливу на розвиток кластерів в конкретних регіонах України. Це дозволить визначити ключові фактори, які сприяють або ж унеможливають розвиток кластерної парадигми в конкретних регіонах України.

1. *Білега О.В.* Розвиток та принципи функціонування інноваційних промислових кластерів в економіці регіону та держави // *Економіка и управление.*— 2011.— №5.— С. 123—127.

Bileha O.V. Rozvytok ta prynysyru funktsionuvannya innovatsiinykh promyslovykh klasteriv v ekonomitsi rehionu ta derzhavy // *Экономика у управленуе.*— 2011.— №5.— С. 123—127.

2. *Бобровська О.Ю.* Кластерна організація муніципальної економіки: від теорії до практичного здійснення // Кластери як інструмент регіонального розвитку: Матеріали науково-практичного семінару (м. Феодосія, 16—20 липня 2012 р.) / За ред. проф. В.В. Мамонової. — Х.: ХарПІ НАДУ, 2012. — С. 10—15.

Bobrovska O.Iu. Klasterna orhanizatsiia munitsypalnoi ekonomiky: vid teorii do praktychnoho zdiisnennia // *Klasteri yak instrument rehionalnoho rozvytku: Materialy naukovo-praktychnoho semi-naru (m. Feodosiia, 16—20 lyupnia 2012 r.) / Za red. prof. V.V. Mamonovoi.* — Kh.: KharPI NADU, 2012. — S. 10—15.

3. *Вишнякова І.В.* Досвід становлення та розвитку кластерів в окремих країнах Північної, Східної та Центральної Європи // *Вісник Запорізького національного університету.*— Серія: Економічні науки.— 2011.— №1.— С. 184—193.

Vyshniakova I.V. Dosvid stanovlennia ta rozvytku klasteriv v okremykh krainakh Pivnichnoi, Skhidnoi ta Tsentralnoi Yevropy // *Visnyk Zaporizkoho natsionalnoho universytetu.*— Seriia: Ekonomichni nauky.— 2011.— №1.— С. 184—193.

4. *Нижник В.М.* Економічна дипломатія та економічна безпека України: Навч. посібник. — Хмельницький: ХНУ, 2007. — 299 с.

Nyzhnyk V.M. Ekonomichna diplomatii ta ekonomichna bezpeka Ukrainy: Navch. posibnyk. — Khmelnytskyi: KhNU, 2007. — 299 s.

5. *Ніколаєнко С.М.* Фактори підвищення конкурентоспроможності регіонів України на основі розвитку кластерів // *Агросвіт.*— 2014.— №5.— С. 59—62.

Nikolaienko S.M. Faktory pidvyshchennia konkurentospromozhnosti rehioniv Ukrainy na osnovi rozvytku klasteriv // *Ahrosvit.*— 2014.— №5.— С. 59—62.

6. *Портер М.Е.* Конкурентная стратегия: Методика анализа отраслей и конкурентов / Пер.с англ. — М.: Альпина Бизнес Букс, 2005. — 454 с.

Porter M.E. Konkurentnaia strategiia: Metodika analiza otraslei i konkurentov / Per.s angl. — M.: Alpina Biznes Buks, 2005. — 454 s.

7. *Толкованов В.В.* Кластери як інноваційний інструмент сталого місцевого і регіонального розвитку: українська практика та досвід зарубіжних країн // *Науковий вісник Академії муніципального управління.*— Серія: Управління.— 2013.— Вип. 2.— С. 16—28.

Tolkovanov V.V. Klasteri yak innovatsiinyi instrument staloho mistsevoho i rehionalnoho rozvytku: ukrainska praktyka ta dosvid zarubizhnykh krain // *Naukovyi visnyk Akademii munitsypalnoho upravlinnia.*— Seriia: Upravlinnia.— 2013.— Vyp. 2.— С. 16—28.

8. *Третьюко В.В., Любохинець О.В.* Світовий досвід становлення та розвитку кластерів як інструмента активізації трансферу технологій // *Вісник Національного університету «Львівська політехніка».*— №628: Проблеми економіки та управління.— 2008.— С. 331—336.

Tretko V.V., Liubokhynets O.V. Svitovyi dosvid stanovlennia ta rozvytku klasteriv yak instrumenta aktyvizatsii transfertu tekhnolohii // *Visnyk Natsionalnoho universytetu «Lvivska politekhnika».*— №628: Problemy ekonomiky ta upravlinnia.— 2008.— С. 331—336.

9. Україна втратила позиції в інноваційному рейтингу // *Українська правда. Економічна правда* // www.epravda.com.ua.

Ukraina vtratyla pozytsii v innovatsiynomu reitynhu // *Ukrainska pravda. Ekonomichna pravda* // www.epravda.com.ua.

10. The Global Competitiveness Report 2014—2015: Full Data Edition is published by the World Economic Forum within the framework of The Global Competitiveness and Benchmarking Network // www3.weforum.org.

11. The Global Innovation Index 2014: The Human Factor in Innovation // www.globalinnovationindex.org.

Стаття надійшла до редакції 28.12.2015.